

Jos Kessels

*Het
raadsel
van de
speelman*

ISVW UITGEVERS

Jos Kessels

*Het raadsel
van de
speelman*

ISVV UITGEVERS

‘Niets onttrekt zich zo zeer aan de weergave door woorden en niets is toch noodzakelijker dan te spreken over bepaalde dingen, waarvan het bestaan noch bewijsbaar, noch waarschijnlijk is. Maar juist het feit dat toegewijde en gewetensvolle mensen ze in zekere zin als bestaande dingen behandelen, brengt ze een stapje nader tot het Zijn en tot de mogelijkheid geboren te worden.’

Hermann Hesse

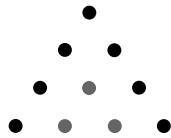
Dit boek is opgedragen aan Diet Verschoor, grote taaltovenaar.

Inhoud

<i>Eerst</i>		7
	Hoe het begon	9
	Het kind	13
	Prelude	15
	Bore Olam	17
	De taak van muziek	20
	Mat in drie zetten	23
	De herinnering die je wilt hebben	26
<i>Daarna</i>		29
	De bronnen	31
	Zorgvuldig tenietgaan	34
	Hetzelfde	36
	De afwas	38
	Je recht opgeven	40
	Tussen de regels	42
	Reiskoffer	45
<i>Vragen</i>		49
	Schijn en wezen	51
	Dissonant	54
	Ricercare	56
	Ruimte tussen de gebeurtenissen	60
	Musica humana	63
	Uitzicht en inkeer	66
	De grote leugen	68
<i>Drie machten</i>		71
	Spreeken, zwijgen	73
	Vocativus	75
	Bewijzen	78
	Tweetalig	80

	In het moment	83
	Maatstaf	86
	O jij woord, dat mij ontbreekt	90
<i>Speelveld</i>		93
	Eigen maat	95
	Geschil	98
	Uitgelachen	101
	Snoeien	104
	Zelfgenoegzaamheid	108
	Godgelijkheid	110
	Ontheemden	113
<i>Het ene</i>		117
	Stilte van het verstand	119
	Herfst	122
	De vuilnisman	124
	Boëthius	126
	Wetmatigheid	128
	Hartenklop	131
	Oude bekenden	134
<i>Dagelijks leven</i>		137
	Ceremonie	139
	Helpdesk	141
	Spraakmaker	143
	Opgave	145
	Manieren van leven	147
	Kijk, zonder handen	150
	De hemel lacht	152
<i>Nawoord</i>		153
	Over het kralenspel	155
<i>Verantwoording</i>		161

Eerst

Hoe het begon

De eerste keer dat ik de spelman uitvoeriger sprak, was op een toernooi van kralenspelers. Ik herinner me dat ik vooral verbaasd was over zijn taal. Ik had veel over hem gehoord, en hem ook weleens kort ontmoet, maar nooit uitgebreid kennis gemaakt. Ik stelde me voor aan hem, vertelde dat ik een hartstochtelijk speler was, die jarenlang had geoefend in het spel; dat ik de verschillende lagen van betekenis op mijn duimpje kende, de vier kralen van de buitenwereld, de drie van de binnenwereld, de twee polen in het veld van perspectieven en het ene, overkoepelende Idee; dat ik altijd had gehouden van het zoeken naar ideeën, de fitnesses van woorden en beelden, de klanken en kleuren van taal; dat mij dat in het spel goed van pas was gekomen, ideeën zijn immers bouwwerken van woorden en beelden, inzichten vervaardigd uit taal. Zulke dingen diste ik hem op.

De spelman hoorde mij aan, geamuseerd en een beetje gereserveerd. Vervolgens beschreef hij in het kort wat er, lang geleden, bij zijn eigen inwijding als kralenspeler was gebeurd: 'Een en al grensonderzoek,' schamperlachte hij, 'smokkelroutes nalopen, contrabande en wetsontduiking opsporen. Alsof ik een bedrieger was, die de zaak wilde besodemieteren, met absurde leuzen, orakels en levensliederen. Alsof het allemaal voor-de-gek-houderij was!' Hij lachte er hartelijk om. Ik was verrast door zijn woordkeuze.

We raakten verzeild in een technisch gesprek, als spelers onder elkaar. Over de verwevenheid van feiten, gevoelens en zienswijzen. Over het doel van het spel, dat altijd verhuld is, ontoegankelijk voor het eerste oog, alleen te ontwaren vanuit een stil punt, ver verwijderd van de verwarrende actualiteit. Over dat je dat punt, kraal tien, telkens

opnieuw moet zien te vinden, van de grond af aan je verhaal opbouwend. Over dat je een vorm nodig hebt, beelden, symbolen, een heilig woord, om de glanzende kiemcel op het spoor te komen van waaruit een waarachtig idee opschiet. Ik weet het nog, als de dag van gisteren.

‘Het huis moet worden opgeschoond,’ waarschuwde hij, ‘oude verwachtingen weggevaagd als spinrag, de cirkels die je denken omsluiten een voor een doorbroken.’

Ik knikte en zweette van opwinding, alsof ik een bord nieuwe namen kreeg voorgeschoteld, of een nieuwe woning ging betrekken.

Aan zijn taalgebruik en spreektrant viel af te lezen hoe virtuoos hij het spel beheerste. Hij kende de regels en de ruimtes ertussen, de straten, pleinen en parken van het denken, de sluipwegen van de verbeelding, de brede boulevards van het gevoel. En ook de riolen van het onderbewuste, de luchtspiegelingen van het ideaal, vluchtig en betoverend als de figuren die zwaluwen uittekenen, hoog in de lucht. Hij was niet alleen thuis in de stad van de geest, ook in de wijde vlaktes eromheen: blindelings kende hij de weg in de verlatenheid. Iedereen weet dat grote stukken van het bewustzijn leeg zijn, braakliggend terrein, onaangetast door begrippen en bedoelingen. Je vindt er enkel onbeschreven ogenblikken, vormloos en wezenloos, zonder geheugen, zodat ze maar moeilijk tot het bewustzijn doordringen. Het is er stil en onbewoond.

Maar juist daar vroeg hij mij naar, in dat eerste gesprek, naar de buitengebieden van mijn ervaring. Hoe ik ‘oog in oog, hand in hand’ had gestaan, om ‘brood te kneden uit tijd en verwarring’ en welke goden ‘een plaats op mijn plank’ hadden. Hij vroeg naar momenten van grensoverschrijding en ommekeer, het dreigende geluid van ‘geweerschoten in de nacht’, het ‘schreeuwen om stilte’, het ‘koppig weigeren ergens dood aan te gaan’ – al die ervaringen tussen dromen en waken waar je nauwelijks woorden voor hebt, en waar het niet zeker van is dat degene die je wel hebt, ook passen op je ervaring. Een woord gebruiken wil immers nog niet zeggen dat je de betekenis ervan kent, laat staan wat eruit geboren wil worden.

Ik merkte hoe hij mij, in dat eerste gesprek, met zachte hand naar de randen van mijn taal dirigeerde, de ruimte achter de woorden,

waar de dingen meer zijn dan zichzelf: ook de leegte om hen heen, de draden die hen verbinden, het onderlinge aantrekken en afstoten, het grootgroeien en wegwijnen, de vernieuwing en de veroudering, al die vezels en hun verstrengelingen die een simpele ervaring tot een complex verhaal maken. Van meet af aan begon hij die spanlijnen tussen de kralen van het spel te bespelen, alsof hij wilde nagaan hoever mijn besef reikte, hoe zacht het touché van mijn vingertoppen was, hoe breed het klavier van mijn denken. Het verraste me, ook al had ik het kunnen verwachten.

Weldra liep ik tegen de grenzen van mijn begrip aan. Ik wist dat je in het spel abstracties moet vermijden en waarnemingen opzoeken, je niet richten op 'de kwestie op zich' maar op 'de kwestie voor jou'. Alleen daar zijn de ideeën te vinden. Ik wist ook dat wie zijn denken beperkt tot het onpersoonlijke, zijn eigen afwezigheid niet opmerkt. Hij kent misschien wel de plattegrond van een kwestie, maar niet de intieme plekken waar het leven zich afspeelt; wel de kaart van de stad, maar niet de woon- en verblijfplaatsen erin; wel de straten met hun gevels en deurbellen, maar niet de hand die het dak vormt boven iemands hoofd. Ook van zichzelf ziet hij alleen de buitenkant, niet de binnenkant. Hij is een vreemde voor zichzelf, een wandelend raadsel.

Maar toen hij mij begon te ondervragen, leek het of ik zelf niet meer wist hoe mijn plattegrond in elkaar stak. Ik raakte in de war, telkens was ik de weg kwijt. Was ik soms, na al die jaren het spel te hebben gespeeld, nog steeds een vreemde in mijn eigen stad? Ik had dan wel een stratenplan en genoeg schijn van inzicht en vertoon van gemak om met zevenmijlslaarzen door het domein van de geest te snellen. Maar was ik ook werkelijk in staat de huizen binnen te gaan en door te dringen tot in de woonkamers, de keukens en de slaapkamers, of af te dalen naar de kelders en op te klimmen naar de zolders? Zelfs in mijn eigen huis kende ik die ruimtes slecht.

Geen wonder, bedacht ik me, dat er bij de toetsing van iemands spelniveau naar contrabande en smokkelarij werd gezocht. Als ik de speelman mijn eigen composities zou voorspelen of mij invoegen in zijn spel, zou hij ongetwijfeld hetzelfde doen. Toetsing is grenscontrole.

En grenzen zijn moerasgebieden, vol verzwegen bedoelingen en onderhuidse schemerzones. Het zijn overgangsgebieden naar een andere tijd, 'droomtijd van hieruit gezien', zoals hij het noemde.

'Wie het kralenspel wil spelen loopt er onvermijdelijk tegenaan.'

Ik had het kunnen weten, elk spel heeft zijn tegenspel, elk denken zijn contrapunt. Wie waagt zich in dat gebied? Wie wil het risico lopen verzeild te raken op de vluchtstroken en dwaalwegen van de geest, de kasseibanen en karrensporen, of erger, in de berm en misschien wel in de sloot? Je zou wel gek zijn.

'En toch zit daar het grote verlangen.'

Zo begonnen we, met die dingen te bespreken, de hitte van het scheppende woord, het verlangen erin door te dringen, en de reikwijdte van verborgen betekenissen. Aan het eind nodigde hij mij uit een keer bij hem thuis te komen, om onze kennismaking voort te zetten.

Het kind

Een week of vier daarna zat ik op een ochtend bij hem in zijn spreekkamer. Hij woonde in een groot huis, niet ver van de zee, in de uitlopers van de duinen. Blijkbaar wilde hij een en ander van mij weten.

‘Wat was je vroeger voor kind?’ informeerde hij. Ik dacht na, groef in mijn herinneringen. Er schoot mij een simpel voorval te binnen.

Wij hadden vroeger een hond, Blorus. Die moest aan een lang touw, zodat hij niet tegen voorbijkomende auto’s of fietsers zou blaffen en die achterna zou gaan. Op een dag had Blorus zich losgerukt van het touw, was de straat op gerend en aangereiden door een auto. Iemand had hem opgeraapt en bij ons achter het huis gebracht. Versuft lag hij in zijn mand. Als je hem aaide keek hij je aan met een treurige blik, alsof hij niet begreep wat hem was overkomen, alsof hem groot onrecht was aangedaan. Gelukkig was er niets gebroken of onherstelbaar beschadigd.

Wij vroegen ons af of het zijn eigen schuld was geweest.

‘Ja natuurlijk,’ zei de een, ‘hij is zelf de straat op gerend en tegen auto’s opgesprongen.’

‘Nee, natuurlijk niet,’ zei de ander, ‘hij heeft geen idee van gevaar, van auto’s die je kwaad kunnen doen. Het is zijn natuur om te rennen en te blaffen, en op te springen tegen alles wat beweegt.’

Ik herinner me het gevoel van impasse, hoe kon je in vredesnaam die twee zienswijzen ooit verenigen? In beide zat wat in, maar ze konden niet allebei waar zijn, één ervan moest het gelijk aan zijn kant hebben. Alleen kon ik niet uitmaken welke.

Valsspelen lag voor de hand, smokkelarij. Waarom moeilijk doen met

Weet de taal die je gebruikt wel uit te drukken wat je wil zeggen? Na het lezen van *Het raadsel van de speelman* weet je dat niet zo zeker meer.

In deze filosofische novelle maken we kennis met een hoofdpersoon die toegelaten wil worden tot de orde van kralenspelers. Daarvoor gaat hij in de leer bij de raadselachtige speelman, die in allerlei geheimzinnige gesprekken zijn kennis, houding en karakter toetst. Gaandeweg leert hij zichzelf en zijn beweegredenen steeds beter kennen. Maar de spanningen lopen ook steeds hoger op. Verlaat de ik-figuur de orde van kralenspelers of zal hij de vragen van de speelman weten te doorstaan?

In *Het raadsel van de speelman* speelt filosoof Jos Kessels weergaloos met taal om de grenzen van de taal aan te geven. Poëtische zinnen zetten je steeds weer aan het denken, en brengen je net als de ik-figuur aan het duizelen.

Een rijke literair-filosofische vertelling voor liefhebbers van fijnzinnig taalgebruik.

